

สถาบันการจัดการระบบสุขภาพ
คณะทรัพยากรธรรมชาติ
คณะเภสัชศาสตร์
คณะแพทยศาสตร์

สสส
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

พลิกฟื้นผืนดินอู้อ้ำอูนน้ำ ฟ้าแนวรบ “สารเคมี” เชียงแสน

• โดย..ภาวิณี ไชยภาค •

ทบทองถิ่น

ตำบลเชิงแส อำเภอกะระเสลสินธุ์ จังหวัดสงขลา เป็นชุมชนที่อยู่ริมสายน้ำ ก่อร่างสร้างชุมชนมาด้วยการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน มีพระภิกษุสงฆ์ที่มีจริยาวัตรงดงามหลายรูป เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ เป็นแบบอย่างสร้างแรงบันดาลใจให้คนที่นี่ทำประโยชน์แก่ท้องถิ่น มีศูนย์กลางอยู่ที่วัด 3 แห่ง ประกอบด้วย วัดเอก วัดกลาง และวัดหัวนอน

วัดเอกมีชื่อเสียงหลวงพ่อเดิมพระพุทธรูปปางมารวิชัย เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้พุทธศาสนา วัดกลางเป็นชุมชนความรู้ทางสมุนไพร ขณะที่วัดหัวนอนเจ้าอาวาสปัจจุบัน ยังคอยจัดโรครักษชาวบ้านโดยวิธีการแพทย์แผนโบราณ

คนเชิงแส อาศัยอยู่ที่ราบลุ่มริมทะเลสาบสงขลา บ้านเรือนอยู่ริมคลองควายอ่าง และคลองลำคองแดงและคลองสายย่อยๆ จึงมีอาชีพที่ผูกติดอยู่กับการจับสัตว์น้ำ ทำนา เลี้ยงสัตว์ เผาถ่าน ขึ้นตาล รั้งจ้าง และค้าขาย

ชุดอาหารหน้าบ้านเมื่อสงคราม

การจัดเก็บข้อมูลด้านการเกษตรที่ทำกันมาแต่ดั้งเดิม พบว่าตำบลเชิงแสเป็นพื้นที่ อยู่ข้าว-อยู่น้ำ “ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว” เป็นอยู่อย่างพอเพียงเอื้ออาทร ดูแลซึ่งกันและกัน

การทำเกษตรแบบเดิม ใช้แรงงานคนและสัตว์ ปู๋ยจากมูลวัวมูลควาย ทำนาปีละ 1 ครั้ง ด้วยพันธุ์ข้าวพื้นบ้าน ภูมิปัญญาจากบรรพบุรุษอาศัยแหล่งน้ำธรรมชาติและฝนตามฤดูกาล ผลผลิตเก็บไว้บริโภคเองในครัวเรือน หากเหลือกินเอื้อเพื่อแผ้วเพื่อนบ้าน หรือนำไปช่วยเหลือในงานบุญต่างๆ

เหล่านี้ ก็เป็นเพียงความทรงจำที่คนรุ่นเก่าๆ เล่าขานจนเมื่อเกิดการตื่นรู้ขึ้นอีกครั้ง ชาวบ้านจึงคิดกลับมาฟื้นพัฒนาตำบลเชิงแส ตามวิสัยทัศน์

เกษตรอินทรีย์ก้าวหน้า พัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยว (เชิงอนุรักษ์)
สร้างชุมชนให้เป็นหนึ่งเดียว ยึดเหนี่ยวความสามัคคี

วิสัยทัศน์ดังกล่าว ส่วนหนึ่งคือการหวนคืนความสมบูรณ์ในอดีต สนับสนุนให้เกษตรกรปรับเปลี่ยนวิถีคิด และวิธีการผลิตจากเกษตรเคมี ในยุคใหม่ ให้เป็นเกษตรอินทรีย์แบบดั้งเดิม

สาเหตุสำคัญที่ทำให้เกษตรกรหันมาใช้เคมีในการผลิตอย่างกว้างขวาง **อัยญา บุษบงค์** ผู้นำภาคประชาสังคมของอำเภอกระเสถสินธุ์ เล่าว่า ประมาณ ปี 2523 ช่วงที่เขารับหน้าที่เป็นอาสาพัฒนาชุมชน และมีบทบาทสำรวจ ตามแบบ จปฐ. พบว่ารัฐมนตรีโยบายน ส่งเสริมให้ชาวนาหันมาใช้ปุ๋ยเคมีในการทำนา และปลูกผัก โดยมีเกษตรกรอำเภอสนับสนุนงบประมาณและจัดหาปุ๋ยเคมีให้เกษตรกร

“จากเดิมที่ใช้ปุ๋ยมูลวัว มูลควาย จึงเปลี่ยนมาใช้ปุ๋ยเคมีเต็มพื้นที่ ประมาณปี 2529 จากนั้น สารเคมีถูกนำมาใช้เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ผ่านการโฆษณา ประชาสัมพันธ์ตามช่องทางต่างๆ”

สารเคมีมีการสะสมลงในน้ำและในดิน ทำให้สภาพแวดล้อมเปลี่ยนไป ปลายน้ำจัดในแหล่งน้ำธรรมชาติลดน้อยลง บางชนิดสูญพันธุ์

กระทั่งปี 2550 กองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) เข้ามาดำเนินงานตามโครงการต้นกล้าอาชีพ มีกิจกรรมให้ชาวบ้านทำบัญชีครัวเรือน แล้วนำข้อมูลที่ได้จากการทำบัญชีมาวิเคราะห์ ทำให้ชาวบ้านเริ่มเห็นปัญหาของตนเองและเอามาพูดคุยกัน

พวกเขาตระหนักถึงปัญหาในครัวเรือน เกษตรกรสารเคมี ที่มีรายจ่ายมากกว่ารายได้ แลยังมีหนี้สินจากการทำนา เพราะต้องกู้เงินมาซื้อปุ๋ย และเมล็ดพันธุ์

ตัวอย่างผลวิเคราะห์ข้อมูลการทำบัญชีรับ-จ่าย ในครัวเรือนประจำวันของเกษตรกรหมู่ที่ 2 ตำบลเชิงแส จำนวน 87 ครัวเรือน พบว่า สาเหตุการเป็นหนี้เกิดจากการทำนา เพราะการใช้ปุ๋ยเคมีที่มีราคาแพง ใช้จ่ายปุ๋ย-หอยศัตรูของต้นข้าว

ไม่เพียงเท่านั้นข้อมูลดังกล่าวยังระบุว่า ค่าใช้จ่ายทางด้านอาหารของเกษตรกรสูงมาก เพราะต้องซื้ออาหารทุกอย่างจากตลาดมาบริโภคในครัวเรือน ทั้งที่พวกเขาเป็นผู้ผลิตอาหาร

“แม้แต่ปลาที่หาได้ในท้องนา ต้องหันไปซื้อจากชาวประมงในอ่าวไทย และทะเลสาบ เนื่องจากการทำนาใช้ปุ๋ยเคมี และสารเคมีต่างๆ ทำลายปลาน้ำจืด พืช ผักน้ำ ในนาข้าว และแหล่งน้ำธรรมชาติจนแทบสูญพันธุ์” อัญญาเล่า

นโยบายรัฐที่สนับสนุนเกษตรกรทำนาเพื่อหวังรายได้ เปลี่ยนการทำนาจากปีละ 1 ครั้งมาเป็นปีละ 2-3 ครั้ง ยิ่งต้องใช้ทั้งปุ๋ยเคมีและยาฆ่าแมลงในอัตราเพิ่ม ส่งผลหน้าดินเสีย ต้องใช้ปุ๋ยในปริมาณที่มากขึ้น แต่ผลิตผลเท่าเดิม ต้นทุนการผลิตจึงเพิ่มขึ้นอีก ขณะที่ในทางการตลาดเกษตรกรไม่สามารถกำหนดราคาสินค้าของตัวเอง

การเกษตรแบบใช้สารเคมี ยังก่อให้เกิดสารพิษปนเปื้อนตกค้างอยู่ในผืนดิน แหล่งน้ำ เข้าสู่ระบบอาหารของชุมชน ส่งผลสุขภาพประชาชนแย่ลง

อัญญาเล่าว่า วิถีชีวิต สังคมเชิงแสเปลี่ยนไปโดยสะท้อนผ่านพฤติกรรมของคน จากสังคมที่เอื้ออาทรช่วยเหลือพึ่งพาอาศัย กลายมาเป็นสังคมที่อยู่แบบตัวใครตัวมัน ด้วยเงื่อนไขใหม่ที่ต่างต้องดิ้นรนหาเลี้ยงชีพและแก้ปัญหาหนี้สิน

“ที่ผ่านมาดูเหมือนว่าภาครัฐหันมารณรงค์ให้ใช้ปุ๋ยอินทรีย์แล้ว แต่อีกโฉมหน้าหนึ่งยังสนับสนุนบริษัทที่ผลิตปุ๋ยเคมีเข้าสู่ท้องตลาด ผ่านกลไกรัฐอย่างกำนัน บ้านผู้ใหญ่ในการจัดจำหน่ายเป็นวิธีที่พึ่งสารเคมีในการผลิต” เขาเล่า

เพื่อพัฒนาต่อเนื่องจาก สวก. จึงริเริ่มมาในการฟื้นฟู รักษาระบบนิเวศตามธรรมชาติ และเยียวยาระบบสังคมชุมชนเชิงแส สภาองค์กรชุมชนตำบลเชิงแสจึงได้จัดทำโครงการ “อนุรักษ์วงจรอาหาร ในน้ำมีปลา-ในนามีข้าว-ในแล้มีไก่พื้นเมือง”

มลาเนาไม่ไหน?

ไต้หวันไม่ใหญ่กลางวัดกลางเต็มไปด้วยผู้คนกว่าร้อยชีวิต มีทั้ง พระ ชาวบ้าน ผู้นำชุมชน ผู้สูงอายุ เด็กนักเรียน และครู

วิรัตน์ หาแก้ว ผู้อำนวยการโรงเรียนชุมชนวัดเชิงแสมาพร้อม เวที พุดคุยปรึกษาหารือ การอนุรักษ์พื้นที่ผลิตอาหารของคนตำบลเชิงแส เป็น ครั้งที่สอง หลังจากได้มีการประชุมแกนนำชุมชนไปก่อนหน้านี้แล้วครั้งหนึ่ง

พระมหามานพ ปกัสนโร เจ้าอาวาสวัดเชิงแสกลาง สนับสนุนกิจกรรม นี้เป็นอย่างดี ทั้งสถานที่ประชุม และร่วมเปิดพื้นที่คลองข้างวัดเป็นเขต อภัยทาน เป็นบ้านให้ปลาและสัตว์น้ำได้พักตัว ก่อนออกเติบโตตามแหล่ง น้ำใหญ่โดยเฉพาะทะเลสาบสงขลา

ผู้ร่วมกิจกรรมได้โอกาส กลับมานั่งทบทวนกติกาดังๆ ในเรื่องการ ดูแลแหล่งอนุบาลปลาตามจุดต่างๆ ที่เคยมีทั้งคลองเชิงแสข้างวัด ในพรุบัว พรุฉิมพลี แต่ยังไม่สัมฤทธิ์ผลเต็มที่

“ถ้าเราทำแต่คนนอกเขาไม่ทำตามกติกา แล้วเราจะควบคุมตรงนี้ได้ไหม?” **ป่าเฉียง ศรีแสง**...บ่นขึ้นดังๆ และว่า กติกาเช่นนี้เคยมีมาก่อน ตั้งแต่ปี 2540 แล้ว ตอนนั้นสภาตำบลเชิงแสขึ้นป้ายห้ามจับปลา แต่ก็ยังมีคนลักลอบจับ และไม่นานมานี้ยังเคยเกิดเหตุคนต่างถิ่นเข้ามาทำที่ลงไป เก็บบัว แต่ชาวบ้านเห็นว่าตรงนั้นมีปลาลอยขึ้นมา น่าจะเกิดจากการใช้ ยาเบื่อติดชายพกลงน้ำไปด้วย

“เขาคิดว่าไม่มีใครรู้ แต่ก็มีคนรู้และลงไปตักเตีอนแล้ว” ป่าเฉียงกล่าว และมองว่า นั่นเป็นสาเหตุสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้ปลาลดปริมาณลงอย่างรวดเร็ว นอกจากการใช้สารเคมีในการผลิต การใช้เครื่องตัดข้าว หรือสาเหตุ ที่มีการเลี้ยงเปิดโล่งฝูงลงแปลงนาข้าว

“นอกจากกินข้าวแล้วเบียดยังกินปลาน้ำแห้งในนาจนไม่เหลือ ลูกคักก็ แทบไม่มีให้เห็นแล้ว เหลือแต่ปลาหัวโม่”

ขณะที่ผู้ร่วมเวทีพูดคุย ตั้งข้อสังเกตว่าปัจจัยอื่นที่ทำให้ปลาลดจำนวนลงมากยังมาจากการที่มีฝูงนกน้ำหลายชนิดอพยพลงมาหากินในเขตท้องทุ่งของอำเภอกระแสดินธุ์มากขึ้น นกปากห่าง นกกระยาง นกพริก นกเขาเทียน ฯลฯ ล้วนกินปลาเป็นอาหาร

หลายเรื่องเป็นข้อกังวลที่ทุกคนคิด แต่ยังไม่ได้อำนาจตอบ อย่างน้อยแสดงให้เห็นว่าคนเชิงแสเริ่มตระหนักรู้ถึงปัญหาของตัวเอง ต้องการจะแก้ปลา สัตว์น้ำ พื้นกลับคืนมา เบื้องต้นชวนกันเผ่าระวัง ดูแลพื้นที่แหล่งเพาะพันธุ์ปลาอย่างจริงจัง เพราะโอกาสที่ปลาจะกลับมาเป็นอาหารชุมชนยังคงมีอยู่

อีกวาระหนึ่ง...จังหวัดดอกบัวสีขาว สีชมพูแดงเรื่อๆ น้อยใหญ่บานรับแสงสีทองของพระอาทิตย์ยามบ่าย จุฬหุญรายรอบด้วยท้องทุ่งที่มีสุ่มท่อมุ่มไม้เล็ก ๆ ชาวบ้านเรียก พรุบัว ชำมถนนไม่ถึงกิโลเมตรสายน้ำไหลเชื่อมกับพรุฉิมพลี พรุสองแห่งเป็นสองแหล่งอาหารสำคัญคนอำเภอกระแสดินธุ์

วันที่ฟ้าสดใส น้องป้อ ด.ช.ธนวัฒน์ สุขภิรมย์ นักเรียนชั้นประถมปีที่ 5 โรงเรียนชุมชนวัดเชิงแสกับเพื่อนๆ จากโรงเรียนราษฎร์บำรุง โรงเรียนกระแสดินธุ์วิทยา และโรงเรียนกิตติคุณประมาณ 25 คนมาร่วมกิจกรรมปั่นจักรยานสำรวจทรัพยากรของท้องถิ่น

กิจกรรมในวันนั้นเด็กๆ แวะลงไปดูจุดที่อยู่อาศัยสัตว์ที่พรุบว ที่พรุ
ฉิมพลีพวกเขาสนใจการวางไซ วางกีด และการใช้กีดดักปลา เส้นทาง
ปั่นจักรยานยังไปวัดเอก วัดเชิงแสใต้ วัดกลาง เพื่อดูจุดการอนุรักษ์สัตว์น้ำ
และการวางกีดกาชุมชนที่จะไม่จับสัตว์น้ำ ซึ่งเด็กๆ ค้นเคยกับสิ่งเหล่านี้
เป็นอย่างดีเพราะเคยร่วมเขียนกีดกากับคนในตำบลมากับมือ

“ใครรู้จักปลาพื้นเมืองไอ้ไหนมั่ง” มีการตั้งคำถาม

“ปลาหัวโม่กั๊บ ปลาช่อนกั๊บ พ่อผมเคยออกไปวางกีด” เด็กคนหนึ่ง
ตอบออกมาด้วยประสบการณ์อย่างมั่นใจ จากนั้นมีการเล่าสู่กันฟังในกลุ่ม
โดยผู้ใหญ่ของชุมชนที่ตั้งคำถาม ช่วยเล่าให้เด็กรุ่นใหม่ ฟังว่าวิธีจับปลาแบบ
โบราณ บางอย่างหายไปแล้ว เช่น

- หลุมวัง เป็นการทำหลุมพรางเอาดินเลนไว้ปากหลุม ขุดลึกลงไปประมาณท่อนแขน หรือทำด้วยโอ่ง มีการทำปากโอ่งให้เมื่อยกเพื่อล่อให้ปลาเข้าไปอยู่
- คุบยอที่ใช้สำหรับยกยอ
- ซอน เครื่องมือสานด้วยไม้ไผ่ มีลักษณะยาวๆ ปากกว้างเหมือนลูกบวบ

“เครื่องมือจับปลาแบบโบราณที่ยังหลงเหลือในท้องถิ่น ก็มีเพียง สุ่มจับปลา และลั้งที่ใช้ดักปลาไหล” ผู้ใหญ่ใจดีเล่าให้ลูกหลานฟัง จากนั้นพาช่วยกันดูว่าสัตว์น้ำแต่ละชนิดอาศัยอยู่บริเวณไหน หากินอย่างไร เด็กๆ ได้รู้ว่า สำหรับแหล่งน้ำที่เป็นพื้นที่เขตอนุรักษ์และขยายพันธุ์ปลาในตำบลเชิงแส มี 3 ลักษณะ คือ

- แหล่งน้ำตามธรรมชาติ มีลำคลองเชิงแส พรุฉิมพลี, พรุบัว
- แหล่งน้ำบริเวณวัดเอก วัดเชิงแสใต้ และวัดเชิงแสกลาง
- แหล่งน้ำส่วนบุคคล ลักษณะ บ่อเลี้ยงปลา กระชัง ร่องสวน จำนวน 46 บ่อ

การศึกษาพบว่า ตำบลเชิงแสมีปลาพันธุ์พื้นเมืองอยู่ 13 ชนิด คือ ปลาช่อน, ปลาชะโด, ปลาดุกนา, ปลาหมอ, ปลาจลลาด, ปลากระดี่, ปลาตลับ, ปลาหางแดง, ปลาซิว, ปลาไหล, ปลาลูกขาว, ปลาแขยง, ปลากรด

ปลาที่เกือบจะสูญพันธุ์คือ ปลาเนื้ออ่อน ส่วนปลาที่สูญพันธุ์ไปแล้วคือ ปลาหลด ปลาทิง ปลาพุงหิน และปลาซั้ง

พันธุ์ปลาต่างถิ่น ที่นิยมนำเข้ามาเลี้ยงในพื้นที่มีปลานิล, ปลาจระเม็ดน้ำจืด, ปลาสวายและปลาดุกอูย ข้อมูลเหล่านี้กำลังถูกรวบรวมจัดเก็บและวิเคราะห์ นำเสนอในรูปแบบเอกสาร

“มาทำกิจกรรมนี้ทำให้ตัวเองรู้เรื่องสัตว์น้ำมากขึ้น จากปกติที่ไม่เคยเห็น เพราะไม่ค่อยได้ออกไปไหนแบบนี้” น้องเป็ เด็กคนหนึ่งเข้าร่วมกิจกรรม บอกเล่าถึงสิ่งที่เรียนรู้ในวันนั้น

กระบวนการสร้างกติกาชุมชน

“สวัสดิ์ศรีรับพ่อแม่พี่น้องบ้านเชิงแสทุกคน ทุกวันนี้พันธุ์ปลาน้ำจืดตามลำคลอง พรุ ทะเลสาบในบ้านเราหายไปหมดแล้ว และถ้าพวกเราไม่ช่วยกันอนุรักษ์ก็น่าว่าจะหายไปหมดแน่ ลูกๆ หลานๆ ของพวกเราคงไม่มีปลากิน ถ้าคนรุ่นเราไม่ช่วยกันรักษาไว้ วันนี้โอกาสดีแล้วคับเรลองมาช่วยกันคิดคนละข้อสองข้อว่าเราือทำพร้อกันได้มั่งเพื่อที่จะอนุรักษ์ปลาไว้ให้ลูกหลานของเราได้มีกินในวันข้างหน้า เชิญครับเชิญ มาร่วมกันออกความคิดเห็นเพื่อชุมชนของเรา”

อัญญา บุษบงค์ พุดผ่านเครื่องขยายเสียงจากรถแห่เชิญชวนชาวบ้านมาร่วมกันเขียนกติกาชุมชนเพื่ออนุรักษ์พันธุ์ปลาพื้นเมือง ช่างรถกระบะคันนั้นมีป้ายไว้นิลสองด้าน เนื้อหาเป็นความเห็นการอนุรักษ์พันธุ์ปลาน้ำจืดกว่า 100 ข้อความ คำว่า “เศรษฐกิจพอเพียง” เป็นข้อความจาก **อาวุธวิเชียรฉาย** นายอำเภอกระแสดลิ่งธุ์

การเปิดรับข้อเสนอจากคนเชิงแส มีหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องชาวบ้านและกลุ่มเด็ก เยาวชนออกมาแสดงความเห็นจำนวน 200 กว่าความเห็น เมื่อนำมาคัดกรองรับฟังความคิดเห็นจากคนทั้งตำบลในรูปแบบของเวทีประชาพิจารณ์ ร่างกติกาแนวทางการอนุรักษ์และขยายพันธุ์ปลาน้ำจืด เพื่อประกาศใช้ตามความพร้อมของชุมชน เมื่อวันที่ 5 มกราคม 2557 สามารถรับรองกติกา 4 ข้อ คือ

- 1) ห้ามจับปลาในเขตอนุรักษ์และขยายพันธุ์ปลา
- 2) ห้ามบุคคลภายนอกเขต อำเภอกระแสดลิ่งธุ์เข้ามาจับปลา
- 3) ห้ามใช้อุปกรณ์ไฟฟ้าช็อต และวางยาในการจับปลา
- 4) ผู้ใดฝ่าฝืนปรับเป็นเงิน 5,000 บาท โดยนำเงินค่าปรับส่งเข้ากองทุนพัฒนาตำบล

“ความร่วมมือในกติกาเหล่านี้ยังต้องรอเวลาการพิสูจน์จากคนในชุมชนว่าจะแก้ข้อก้งขาที่ผ่นๆ มาได้หรือไม่” น้าแจ่ง ไชยสาลี ผู้มีอาชีพหาปลาในท้องทุ่งทำทนาย

“ถ้าห้ามในพวกเราได้แล้ว แต่เราห้ามคนนอกไม่ได้จะอย่างไร”
นั่นก็ว่ากันไป ขณะกตึกอีกโถงหน้าหนึ่ง เกี่ยวกับการเกษตรเพื่ออาหาร
ซึ่งอัยญา บุษบงศ์ เล่าว่าพื้นที่ตำบลเชิงแสมีลำคลองไหลผ่านกลางชุมชน
ทำนาได้ปีละ 3 ครั้ง โดยข้าวที่ปลูกมี 4 ชนิด

ข้าวพันธุ์เศรษฐกิจ (กข) เกษตรกรในพื้นที่ปลูกเกือบ 100%

- ข้าวหอมกุหลาบแดง เป็นข้าวจากบริษัทเอกชน เกษตรกรรับเมล็ดพันธุ์ปลูกฟรี แต่ต้องซื้อปุ๋ยและขายข้าวให้บริษัท ปลูกในช่วงทำนาปรัง โดยบริษัทจะคัดเลือกเกษตรกรปีละ 10-15 ราย
- ข้าวหอมมะลิ ในอดีตปลูกกันเกือบทั่วครัวเรือน เพราะได้ผลผลิตดี มีคุณภาพสูง แต่ปัญหาดินเสื่อมคุณภาพ บวกกับปัญหาอื่นๆ ทำให้เหลือพื้นที่ปลูกเพียง หมู่ที่ 2 ประมาณ 10 ราย และ หมู่ที่ 3 และ 4 ไม่กี่ราย โดยพันธุ์ข้าวชนิดนี้ชุมชนเก็บเมล็ดพันธุ์เองได้
- ข้าวหอมนิล เน้นการปลูกเพื่อการบริโภคเองในครัวเรือน ซึ่งมีอยู่ไม่กี่ราย

จากปัญหาจากความเสื่อมของดินช่วงที่ผ่านมา เกษตรกรที่เชิงแสมีความพยายามในการรักษาคุณภาพดินและน้ำ ด้วยการทำนาอินทรีย์ แต่ก็ยังประสบปัญหาปุ๋ยอินทรีย์ไม่พอใช้ เนื่องจากเกษตรกรผู้ปลูกปาล์มน้ำมันเข้ามาแย่งซื้อ จึงมองกันว่า หากต้องการจะเพิ่มพื้นที่การทำนาอินทรีย์ ต้องฟื้นฟูโรงงานผลิตปุ๋ยในอำเภอให้สามารถผลิตเพียงพอกับความต้องการ

“ส่วนปัญหาขาดแคลนพันธุ์ข้าวพื้นเมือง มาจากขาดองค์ความรู้ในการเก็บรักษาชาดความใส่ใจ ทำให้ต้องซื้อเมล็ดพันธุ์ข้าวแต่ละปีไม่ต่ำกว่าล้านบาท”

อัยญาจึงมองว่า สิ่งที่เป็นไปได้มากที่สุดสำหรับการส่งเสริมการทำนาอินทรีย์ต้องเริ่มจากความสมัครใจของเกษตรกร เพื่อให้คนเกิดความสนใจหันมาปลูกข้าวอินทรีย์ต้องมีการใช้มาตรการสร้างแรงจูงใจ อาจใช้ช่องทางการเป็นสมาชิกกองทุนชุมชน ให้ความช่วยเหลือสนับสนุนต่างๆ แก่สมาชิก

ที่อาสาทำนาอินทรีย์ และลด
การช่วยเหลือสำหรับสมาชิก
ที่ไม่ให้ความร่วมมือ

นอกจากข้าว อีกด้านหนึ่ง
ชาวเชิงแสเคยสร้างข้อตกลง
ร่วมเกี่ยวกับการปลูกพืชผัก
สวนผสม นำเข้าเป็นแผน
ของตำบล โดยแต่ละบ้าน
ต้องปลูกผักอย่างน้อย ครั้ว
เรือนละ 3 ชนิด ปัจจุบัน
มีการปลูกผักเกือบทุกครั้ว
เรือน แต่ปัญหาของพื้นที่
มาจากความสมดุลของน้ำ

คือฤดูแล้งน้ำขาดแคลนมาก ส่วนฤดูฝนพบปัญหาน้ำท่วมขัง

วิชัย ชัยเชื้อ ใช้พื้นที่ 5 ไร่ปลูก มะระ มะเขือ พริก มะนาว พักทอง
กล้วย ผักสวนครัวยังมีบ่อเลี้ยงปลา และเล้าหมู โดยผักมีแม่ค้ามารับซื้อ
ถึงบ้าน สร้างรายได้วันละประมาณ 900 บาท ทำนารองให้สมาชิกเห็นว่า
นอกจากกินในครอบครัวแล้ว สร้างรายได้ได้ด้วย ปลอดภัยต่อสุขภาพ

“ตอนนี้มีเพื่อนสมาชิกที่เริ่มทำแบบเดียวกันนี้แล้วเขาเห็นเราทำได้ เขามั่นใจ และมีกำลังพอกก็เชื่อว่าเขาเองก็ทำได้” วิชัยเล่า การขยายผลถึงเพื่อนบ้าน มีการแบ่งปันทั้งผลผลิต ต้นกล้า และประสบการณ์

นอกจากพืชผัก ในปี 2556 พบข้อมูลว่า คนเชิงแส 373 ครัวเรือน เลี้ยงไก่พื้นเมืองถึง 58,990 ตัว ทั้งเอาไว้บริโภคเองและจำหน่าย ใช้เวลาเลี้ยง 8 เดือน จะได้ไก่อน้ำหนัก 2 กิโลกรัม ไก่เป็นกิโลกรัมละ 70-75 บาท เมื่อฆ่าและวางขายในตลาดราคาจะสูงถึงกิโลกรัมละ 120 บาท

“คนที่นี่เขาไม่กินไข่ เพราะต้องการให้แม่ไก่ฟักให้เป็นตัว รอกินเนื้อ” สุรรัตน์ ชัยเชื้อเล่า แกงคั่วไก่ใส่หยวก เป็นอาหารพื้นเมืองขึ้นชื่อของที่นี่ เพื่อนบ้านต่างถิ่น มาเยี่ยมบ้านก็จะเชือดไก่ให้กิน ถือว่าเป็นการต้อนรับ ไก่จึงหมายถึงความสัมพันธ์ของผู้คนด้วย

เพื่อให้ข้อเสนอของชุมชนเกี่ยวกับการเกษตรเพื่อผลิตอาหาร เป็นจริง **สมกฤษณ์ มีปิด** ปลัดเทศบาลตำบลเชิงแส อำเภอกระแสดินธุ์ เล่าว่า ได้ร่วมกับกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ทรงคุณวุฒิในพื้นที่ คณะทำงานโครงการบูรณาการอาหาร และทีมพี่เลี้ยงจาก สจรส.ม.อ. เคนำประเด็นต่างๆ มาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นได้เป็นข้อเสนอให้เชิงแสเป็นพื้นที่คุ้มครองพิเศษด้านการอนุรักษ์การเกษตรของตำบลเชิงแส ซึ่งครอบคลุมฐานอาหารทั้งพืชและสัตว์

1. ให้จังหวัดสงขลาออกกฎระเบียบประกาศให้พื้นที่อำเภอกระแสดินธุ์ เป็นพื้นที่เกษตรอินทรีย์ รายละเอียดตามแผนที่แนบท้ายร่างข้อเสนอดังกล่าว

2. ให้สำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดสงขลา เทศบาลตำบลเชิงแส เกษตรกรในพื้นที่ตำบลเชิงแสร่วมกันจัดตั้งธนาคารเมล็ดพันธุ์ เพื่อทำหน้าที่ผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวพื้นเมือง รวบรวมข้อมูลพันธุ์ข้าวและการพัฒนาพันธุ์ข้าวที่มีความเหมาะสมกับสภาพพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

3. ให้สำนักงานเกษตรอำเภอกระแสดินธุ์ ผู้นำองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้นำชุมชน ส่งเสริมให้เกษตรกรทำนาใช้ปุ๋ยอินทรีย์เพื่อทำนาปีเน้นให้เป็นชนิดปุ๋ยชีวภาพ 100%

4. ให้สำนักงานเกษตรอำเภอกระแสดินธุ์ ร่วมกับพัฒนาชุมชนอำเภอองค์ความรู้การทำเกษตรอินทรีย์ แม้คนในชุมชนพอจะมีความรู้ แต่ยังต้องการองค์ความรู้ใหม่ๆ เช่น การใช้ปุ๋ย เทคนิคการทำนาแบบใหม่ๆ การตรวจสอบคุณภาพดิน การกำจัดศัตรูพืชแบบที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม เป็นต้น

5. ให้เทศบาลตำบลเชิงแส ผู้นำชุมชนมีมาตรการส่งเสริมให้ทุกครัวเรือนปลูกผักอินทรีย์ไว้กินเอง

6. ให้จังหวัดประกาศให้แหล่งน้ำตามธรรมชาติ ซึ่งเป็นพื้นที่สาธารณะอันประกอบด้วย ป่าพรุ ป่าชายเลน เป็นเขตคุ้มครองพันธุ์ปลาน้ำจืดพื้นเมือง โดยกำหนดช่วงห้ามจับปลาในฤดูวางไข่ และอาจห้ามบุคคลภายนอกเข้ามาจับปลาในพื้นที่คุ้มครอง และให้กรมประมงสนับสนุนพันธุ์ปลาน้ำจืดมาปล่อยเพิ่มเติมในแหล่งน้ำตามธรรมชาติ

เกี่ยวกับเรื่องนี้ นายทิวา สังขบุญญา นายกเทศมนตรีตำบลเชิงแส ร่วมกับนายโกวิท ทะลิวทอง กำนันและผู้ใหญ่บ้านทุกหมู่ มีการพูดคุยถึงข้อตกลงในการอนุรักษ์ต่างๆ ของชุมชนมาอย่างต่อเนื่องในเวทีประชุมประจำเดือนของตำบลและระดับอำเภอ ทำให้ทางผู้นำกลับมาฟังความคิดเห็นลูกบ้านเพื่อร่วมกันเฝ้าระวังพื้นที่คุ้มครองฯ ช่างต้น

“มีการประสานพูดคุยกับผู้อำนวยการโรงเรียน เจ้าอาวาส เพื่อให้มีการพูดคุยทำความเข้าใจกับชุมชนเรื่องนี้บ่อยๆ จากนั้นเราจะทำป้าย ห้ามจับ

ปลา ให้มีเบอร์โทรของตำรวจ ผู้ใหญ่บ้าน นายกเทศบาล ติดไว้ด้วย หากใครพบเห็นให้โทรหาคนเหล่านี้ได้ทันที เพื่อป้องปรามไม่ให้คนที่จับสัตว์น้ำแบบทำลายล้างเข้ามาในพื้นที่อีก” สมกฤษณ์ ขยายความต่อว่าแม้กระบวนการทางกฎหมาย กำหนดแนวเขตอนุรักษ์ที่ชัดเจน แต่ทางปฏิบัติยังมีขั้นตอนอีกมากมาย แต่ก็ไม่ยากหากชุมชนร่วมมือ

เฝ้าหมายน่ม่วนเกมสารอินทรีย์

สุรรัตน์ ชัยเชื้อ คณะทำงาน โครงการบูรณาการอาหารฯ เล่าว่าเพียงหนึ่งปีของโครงการอาจตอบโจทย์นี้ได้ไม่หมด ขณะที่ต้นทุนเดิมที่มีการทำอยู่ไม่น้อยแล้ว จะทำอะไรโดยใช้เงื่อนไขของโครงการนี้ทำงานให้เกิดประโยชน์สูงสุด

ผลการทำงานเชิงรูปธรรม มีการรับสมัครแกนนำชาวนาที่จะเข้าร่วมแล้วจำนวน 100 คน และกำลังออกแบบการพัฒนาศักยภาพให้พวกเขาสามารถผลิตข้าวอินทรีย์ในพื้นที่ 1,000 ไร่แบ่งเป็น 2 ประเภท คือ นาข้าวอินทรีย์พันธุ์ข้าวตลาด และนาข้าวอินทรีย์พันธุ์ข้าวพื้นเมือง โดยกำหนดกติกาในการทำนาข้าวอินทรีย์ พร้อมวางแผนการผลิตนาข้าวอินทรีย์ร่วมกัน

“เรากำลังจะมีโครงการนำร่อง สนับสนุนการปลูกข้าวอินทรีย์ของ
แกนนำ เชื่อมโยงตลาดผลผลิตข้าวอินทรีย์กับอุทยานอาหารเพื่อสุขภาพ
โดยพาไปศึกษาดูงานและร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับเครือข่ายอุทยานอาหาร
เพื่อสุขภาพในหลายๆ ที่ ไม่ว่าจะเป็นที่บางแก้ว จังหวัดพัทลุง หรือที่อื่นๆ”
สุรรัตน์ กล่าวและว่าที่ทำควบคู่กันจะมีการเริ่มจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้มาสู่
การเก็บรวบรวมพันธุ์ข้าวอินทรีย์ จัดตั้งคณะทำงานรับผิดชอบ จัดหาพื้นที่
ที่เหมาะสมสำหรับจัดตั้งเป็นธนาคารเมล็ดพันธุ์ และอบรมให้ความรู้ในการ
จัดเก็บระยะยาว

เธอยอมรับโจทย์ยากน่าจะอยู่ที่โรงงานปุ๋ยอินทรีย์ ที่ยังไม่เห็นว่า
จะขยับ นอกจากคนเชิงแสดงต้องเข้าไปเป็นกลไกผลักดันจริงจัง ซึ่งนอกจาก
องค์ความรู้แล้ว ยังอาศัยงบประมาณและกำลังคน ซึ่งทางเลือกที่ง่ายกว่า
สุรรัตน์เองเริ่มทำแล้วคือ การเลี้ยงหมูในแปลงเกษตร มูลของหมูนำมาทำปุ๋ย

ใช้เองในแปลงผัก คาดหวังจะแปลงของเธอเป็นแหล่งเรียนรู้

ของชุมชนขยายผลโรงเรียน เป็นหลักสูตรท้องถิ่น

ให้ลูกหลานปฏิบัติภารกิจจริง •

